

צעקת האנס - לפרשת כי תצא

וְאִם בְּשָׂדֶה יִמָּצָא הָאִישׁ אֶת הַנֶּעֱרָה הַמֵּאֲרָשָׁה וְהִחֲזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבָדּוֹ. וְלִנְעֹר לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לְנֶעֱר חֵטָא מוֹת כִּי כְּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרָצָחוּ נֶפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי בְשָׂדֶה מִצָּאָה צִעָקָה הַנֶּעֱרָה הַמֵּאֲרָשָׁה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ (דברים כ"ב, כ"ה-כ"ז)

יַעֲקֹב נָתַן לַעֲשׂוֹ לָחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכֵל וַיֵּשֶׁת וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ וַיָּבִיז עֲשׂוֹ אֶת הַבָּנִיָּה. (בראשית כ"ה).

הדרשן מקביל בין הפעולה הראשונה בסיפור עשיו ו'יאכל' לבין הפעולה שבפרשתנו: 'בא על נערה המאורסה'. 'אכילה' היא מילה המשמשת במקרא לא פעם בהקשר מיני, כמו למשל כן דרך אשה מנאפת, אכלה ומחתה פיה (משלי ל', ורש"י: אכלה - לשון נקיה דובר הכתוב). מה עשיו אכל? לחם (ונזיד עֲדָשִׁים). לחם הוא לפעמים במקרא ובמדרש אשה - בהקשר מיני, אצל אשל פוטיפר: ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל... ובמדרש (בראשית רבה פ"ו): הלחם אשר הוא אוכל - לשון נקיה. עוד מסופר בפרשה שלנו לגבי הנערה המאורסה, שהיא צועקת בשדה - ואין מי שיושיע אותה. כמו שנראה, צעקה זאת מהדקת את הזיקה לסיפור עשיו.

אחד הכלים החשובים בשיטת 'ראיית הכתוב' המתחקה אחרי צורת הלימוד הדרשנית הוא לחפש את המופעים הראשונים במקרא של אותה מילה.

שני המופעים הראשונים של הפועל צ.ע.ק. קשורות בצורה מובהקת לרצח. המופע הראשון של צעקה הוא בהקשר של קין והבל (אירוע שקרה בהיותם בְּשָׂדֶה): וַיֹּאמֶר מִה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמִי אֲחִיךָ צִעָקָה אֵלַי מִן הָאֲדָמָה. (בראשית ד'). גם להבל, כמו לנערה המסכנה של עשיו - לא היה מושיע.

המופע השני של הפועל צ.ע.ק. בתורה הוא שוב אצל עשיו, בסיפור גניבת הברכות: כְּשִׁמְעַ עֲשׂוֹ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צִעָקָה גְדֹלָה וּמָהָר עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי ... וַיִּשְׁטַם עֲשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְכוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי וְאֶהְרֹגָה אֶת יַעֲקֹב אֲחִי. (בראשית כ"ז).

הנה מדרש קלאסי, שבו במקרה הטוב (אם לא התייאשנו מלנסות להבין מדרשים) אנו חנו תוהים מאיפה ר' יוחנן יודע את מה שהוא יודע.

אמר רבי יוחנן: קמש עבירות עבר אותו רשע (עשיו) בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - בָּא עַל נֶעֱרָה מְאֹרְסָה, וְהָרָג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכָפַר בְּעִיקְרָהּ וְכָפַר בַּתְּחִילֵת הַמִּתִּים, וְשָׁט (בָּזָה) אֶת הַבְּכוֹרָה. בָּא עַל נֶעֱרָה מְאֹרְסָה - כְּתִיב הָכִי: "וַיָּבֵא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה, וַיִּכְתִּב הָתָם: "כִּי בְשָׂדֶה מִצָּאָה" (בבא בתרא ט"ז).

הקישור בין הפסוק של עשיו הבא מן השדה לנערה המאורסה - מספר דברים - שנמצאה בשדה יכול להישמע מאולץ מאוד. יש הרבה שדות בהרבה תקופות. מה גרם לרבי יוחנן לחבר בין עשיו לאותה נערה מאורסה? שיטת 'ראיית הכתוב' יכולה לסייע לחשוף את הצורה בה למד רבי יוחנן, בכך שתחשוף איזה פסוקים היו מול עיניו בשעה שחיבר את המדרש.

מה שמאוד מוזר ומעניין בפסוקים הללו הוא שהם אינם נשמעים רק כתיאור של מקרה מופשט או חוק - אלא כמו סיפור מסוים שקרה. אחרי שבפסוק הראשון נאמר כלל (וְאִם בְּשָׂדֶה יִמָּצָא הָאִישׁ אֶת הַנֶּעֱרָה הַמֵּאֲרָשָׁה), התורה כותבת את המשך הסיפור כאילו באמת קרה. התורה לא מסתפקת בלומר משהו כמו: וְלִנְעֹר לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לְנֶעֱרָה חֵטָא מוֹת כְּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרָצָחוּ נֶפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה - אלא מתעקשת לספק מה קרה בשדה, ואיך היא צעקה - כאילו מדובר באירוע שהתרחש. נראה כי לדרשן ברור שאכן קרה דבר מה מסוים, וזהו לא רק מקרה מופשט, ויותר מכך, ברור לו גם מהו המקרה: אצל עשיו.

נתמקד בסיפור מכירת הבכורה של עשיו אשר הובא במדרש. ברור שר' יוחנן מזהה "קמש עבירות", כי הוא ספר את חמשת הפעלים הרציפים שמזכירים בסיפור המכירה.

[1] ישימוש בשם העצם צעקה מופיע לפני בפסוק לגבי דם: "...הַכְּצַעֲקָה הַזֶּה אֵלַי עֲשׂוֹ קְלָה... (בראשית י"ח כ"א) וּבְסִכְתָּ סוּדָרִיךְ דָּךְ קִיט עוֹסוּ ב... דְּרוֹ: (הכצלקת - צעקת ריב אחת שהרגו מיתת משונה על מזון שנחנה לעי, גם הוא קשור לשפיכת דמים.

צעקת האנס - לפרשת כי תצא

וְאִם בְּשָׂדֶה יִמָּצָא הָאִישׁ אֶת הַנֶּגֶר הַמְאֻרָשָׁה וְהַחֲזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּה
וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּה לְבָדּוֹ. וְלִנְעָר לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לִנְעָר חֶטָּא
מֵוֹת כִּי כְּאִשֶּׁר יָקִים אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרָצְחוֹ נָפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי בְשָׂדֶה
מִצָּאָה צִעָקָה הַנֶּגֶר הַמְאֻרָשָׁה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ (דברים כ"ב, כ"ה-כ"ז)

הרי זה בא ללמד, ונמצא למד. מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה – ניתן להצילה בנפשו, אף רוצח – ניתן להצילו בנפשו. ונערה המאורסה מרוצח: מה רוצח – יִהְרֵג וְאֵל יַעֲבֹר, אף נערה המאורסה – תִּהְרַג וְאֵל תַּעֲבֹר. (פסחים כ"ב:)

כבר לרש"י במקום צורמת ההשוואה: הרי היה צריך להקיש דווקא את הנרצח לנערה המאורסה, ולא את הרוצח! על פי דברינו ניתן לומר כי עשיו בהחלט רואה וחווה את עצמו בגניבת הברכה - כמו אותה נערה שאנס. לכן מאחורי מאמרו של רבי יוחנן, עומד לימוד פסוקים המזמין מבט מרתק אל אחד ממחוזות הנפש של עשיו.

★ עשיו רוצה מאוד בברכת אביו, וכאשר נראית בעיניו שחמקה ממנו, הוא צועק ומאיים ברצח.

ממי למד עשיו לצעוק? האם ייתכן כי הבריון הפך לקרבן, וצעקת הנערה המאורסה חסרת האונים שאנס מהדהדת עדיין באזניו, וגורמת לו לפעול בצורה דומה, במצב חוסר הישע בו הוא נתקל?

★ אם נלך בכיוון הזה, תתפרש בצורה מעניינת הגמרא בפסחים שעד כה נשמעה מוזרה. הגמרא דנה ומקישה רוצח לנערה מאורסה:

רבי אומר: "כי כְּאִשֶּׁר יָקִים אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרָצְחוֹ נָפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה". וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה?